

A nem formális környezetben szerzett tanulási eredmények hitelesítése

© Farkas Éva

**Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar
Felnőttképzési Intézet, Szeged**

farkaseva9@gmail.com

Tanulmányomban¹ a Magyary Zoltán Posztdoktori Ösztöndíjjal támogatott – a nem formális tanulási környezetben szerzett tanulási eredmények hitelesítési modelljének kidolgozására irányuló – kutató-fejlesztő munkám néhány eredményét mutatom be. Az iskolán kívül szerzett tudás elismerésének kérdése az oktatásfejlesztés egyik legfontosabb témája lett az utóbbi években. Az Európai Unió Tanácsa 2012. december 20-i ajánlásában arra ösztönzi a tagállamokat, hogy legkésőbb 2018-ra hozzanak létre nemzeti rendszereket a nem-formális és az informális tanulási eredmények elismerésére annak érdekében, hogy az egyének a formális képzésen kívül szerzett ismereteik, készségeik és kompetenciáik alapján teljes körű vagy részleges minősítést kaphassanak (Európai Unió Tanácsa, 2012). Magyarországon is több stratégiai dokumentum rögzíti ma már – magyar szóhasználatban –, az előzetesen megszerzett tudás elismerésének szükségességét. Stratégia szintű elemzések készültek és ajánlásokat is megfogalmaztak. Ezekon kívül azonban komoly előrelépés mégsem történt ezen a területen. Az általam kidolgozott hitelesítési eljárás modelljének nemzeti szintű bevezetése és működtetése, illetve az ehhez szükséges Tanulási Eredmény Hitelesítési Központ és ezzel párhuzamosan a Független Szakmai Vizsgaközpontok létrehozása egyszerre szolgálná az egyéni tanulási utak kialakítását, a képzéshez való egyenlő esélyű hozzáférést és a foglalkoztatás növelését.

Tanulási eredmény – a közös nyelv

A képesítések hazai és európai elismertethetőségét, összehasonlíthatóságát, átláthatóságát a tanulási eredmény, mint közös „nyelv” teremti meg. A képesítések tanulási eredmény alapú megközelítése azt vizsgálja, hogy a tanuló egy meghatározott képzési/tanulási szakasz befejezésekor milyen szintű ismeretekkel rendelkezik, mennyire érti, s milyen mértékben képes értelmezni ezeket az ismereteket, miként tudja a megszerzett tudást alkalmazni, illetve, hogy szert tett-e egy adott terület eredményes és autonóm műveléséhez szükséges kompetenciákra. Nem azzal kell tehát foglalkozni, hogy valaki

¹ A kutatás a TÁMOP-4.2.4.A/2-11/1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválósági Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

valamit meddig és hol tanult, hanem milyen ismereteket, képességeket és kompetenciákat szerzett meg. Ez azt jelenti, hogy a kompetenciák értékelése nem az input-tényezők (azon képzési folyamatok időtartama, helyszíne és pedagógiai módszere, amelyekben a kompetenciákat megszerezték) alapján, hanem a meghatározott tanulási eredmények elérése (learning outcomes) alapján történik. A tanulási eredmény a bemenetalapú vagy folyamatszabályozáson alapuló képzési gyakorlattal szemben a képzési programokat a kimenet, a tanulási eredmény oldaláról megfogalmazó szemlélet kulcsfogalma. Használata azért szükséges, mert nincs más megbízható, objektív, elfogadott módszere a képesítések összehasonlításának.

A tanulási eredmények tudás, képesség, kompetencia kontextusában meghatározott kijelentések arra vonatkozóan, hogy a tanuló mit tud, mit ért, és mire képes, miután lezárt egy tanulási folyamatot, függetlenül attól, hogy hol, hogyan, mikor szerezte meg ezeket a kompetenciákat (CEDEFOP, 2008; Európai Parlament és Tanács, 2008).

A tanulási eredmények fogalmának bevezetése maguknak az intézményeknek és a tanároknak a szemléletét kívánja megváltoztatni azzal, hogy bevezeti a „tanárközpontú megközelítés” helyett az „eredményalapú” megközelítést az egyes nemzetek oktatási rendszereiben (Kennedy, 2007). A nemzetközi tendenciák egyértelmű elmozdulást mutatnak a hagyományos oktatóközpontú megközelítés felől a tanulóközpontú megközelítés felé. Ebben az értelemben nem az oktatási, tanítási folyamat és annak a szabályozása a lényeges, hanem a tanulás eredménye, azaz, hogy egy tanulóknak a tanulási folyamat végére mit kell tudnia, átlátnia, megcsinálnia, alkalmaznia, és annak a bizonyítása, hogy az adott tanulási eredményeket valóban birtokolja-e? A hagyományos oktatóközpontú megközelítésben a tanítás és tanulás az egyes tantárgyakra és a tanítás-tanulási folyamat egyes szakaszainak teljesítésére fókuszál és nem az eredményre, azaz a tervezett, elérni kívánt tanulási eredményekre. A tanulási eredmény megközelítés áthelyezi a hangsúlyt a tanulás időtartamáról és a helyszínéül szolgáló intézményről a tényleges tanulásra és a tanulási folyamat során megszerzett vagy megszerzendő tudásra, illetve elsajátított vagy elsajátítandó képességekre és kompetenciákra (European Union, 2011).

A tanulási eredmények hitelesítése

A tanulási eredmények hitelesítése önértékelésen és külső értékelésen alapuló folyamat, amely a társadalmi partnerek által meghatározott és elfogadott képzési és/vagy foglalkozási sztenderdeknek való megfelelés vizsgálatára, és minőség szempontjából történő hitelesítésére irányul. A hitelesítési eljárás lényege, hogy az egyén által bármilyen formában, időben, módon, szintéren megszerzett tanulási eredményt az erre jogosult szervezet összeveti egy előzetesen meghatározott követelményrendszerrel, amely kapcsolódhat képzéshez, képesítéshez (képzési sztenderd, pl. szakmai és vizsgakövetelmény követelménymoduljainak feladat- és kompetenciaprofilja) vagy munkakörhöz (foglalkozási sztenderd, pl. munkakörelemzésen alapuló kompetenciamátrix). Az összevetés eredményeképpen megállapítható, hogy a

felnőtt rendelkezik-e olyan tanulási eredménnyel, amely megfeleltethető az adott képzési vagy foglalkozási követelményrendszernek. Az összevetés különböző módszerekkel történhet: dokumentum-elemzés, önértékelés vagy külső értékelés, azaz direkt mérés alapján, vagy ezek együttes alkalmazásával.

A cél a birtokolt tanulási eredmények „hivatalos státuszba” helyezése. A hitelesítési eljárás tehát egy lépcsőfok ahhoz, hogy a felnőtt az általa birtokolt, de nem dokumentált tanulási eredményeinek hivatalosan igazolt, dokumentált (munkaerő-piaci) értéket adjon annak érdekében, hogy az a munkaerőpiacon transzferálhatóvá váljék.

A hitelesítési eljárás során a nem formális környezetben szerzett tanulási eredmények mérése, értékelése és az előre meghatározott sztenderdekkel való összevetése és képzési² vagy foglalkozási³ célú igazolása történik meg. A formális képzési programban szerzett, dokumentummal igazolt tanulási eredmények (pl. OKJ-s követelménymodulok) másik formális képzési programba történő beszámítása nem tartozik a hitelesítési eljárás témakörébe.

A tanulási eredmények hitelesítésének társadalmi és gazdasági funkciói

A tanulási eredmények hitelesítési eljárásának a képzésbe való bekapcsolódás, az egész életen át tartó tanulás támogatásán túl kiemelt funkciója lehet a foglalkoztatás növelése és a szak- és felnőttképzési rendszer minőségi fejlesztése. Annak ellenére, hogy a tanulási eredmények képzésbe történő beszámítása az a funkció, amelyhez jogszabályi háttér is társul (lásd a 2013. évi LXXVII. felnőttképzési törvény előírásait az előzetes tudásmérésre vonatkozóan), maga a szabályozás nem oldotta meg a hitelesítés ügyét, hiszen a jogszabály erejénél sokkal erősebb az érdekelt felek (leginkább a képző intézmények) ellenérdekeltsége és a társadalmi bizalmatlanság.

Bár a képzésbe történő beszámítás kézenfekvőnek tűnik, tapasztalataim alapján sokkal nagyobb potenciált, elérhető hatást látok a tanulási eredmények hitelesítésének foglalkoztatást növelő, munkaerő-piaci belépést és bennmaradást elősegítő funkciójában.

Ebben az összefüggésben a tanulási eredmények hitelesítése az alábbi területeken valósulhat meg: közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó képzésbe történő bevonás differenciálása; akut munkaerőhiány kezelése; külföldi munkavállalók foglalkoztatása; önfoglalkoztatóvá válás; munka-erő kiválasztás; alacsony iskolai végzettségűek, szakképzetlenek vagy speciális kompetenciákkal rendelkezők foglalkoztathatóságának javítása.

A tanulási eredmények hitelesítésének foglalkoztatást növelő funkciója jelentős potenciált hordoz. Az eljárás során hitelesíthető a többéves munkatapasztalat során felhalmozott kompetenciakészlet, amely például – munkavállalásra és vállalkozás indítására jogosító – szakmai kompetencia

² Képzési célú igazolás, ha a hitelesítési eljárás képzési programba való be- vagy visszalépést, képzésbe történő beszámítást vagy képzés alóli felmentést eredményez.

³ Foglalkozási célú igazolás, ha a hitelesítési eljárás a munkába állást segíti formális szakképesítés hiányában is, pl. szakmai kompetenciabizonyítvány kiállításával.

bizonyítvánnyal dokumentálható. De nem csak a tényleges munkatevékenységhez köthető tanulási eredmények értékelhetőek és „szakmásíthatóak”. Számos házkörűli tevékenység van, amely végzése során az egyén olyan kompetenciái fejlődnek, amelyek hivatalos munkavégzés során is hasznosíthatók. Ilyen lehet például a gyermeknevelés, házi betegápolás, konyhakerti növénytermesztés, háztáji gazdálkodás, kertészkedés, takarítás, főzés, sütés, barkácsolás, varrás stb. Ezen nem-formális, informális tudásoknak jelentős munkaerő-piaci relevanciájuk lehet, a felsorolt tevékenységek rendszeres végzése során fejlődő kompetenciák transzferálhatóak a munkavégzés területére is.

A foglalkoztatáshoz kapcsolódó hitelesítés eljárásnak jellemzően nem a szakképesítés megszerzése a célja. A mérés és értékelés nem egy szakképesítés vagy egy szakmai végzettség követelményeihez képest történik, hanem egy adott foglalkozás, munkakör, munkatevékenység, munkaköri feladat ellátásához szükséges – munkakörelemzéssel meghatározott – feladatokhoz és az azok hatékony ellátásához szükséges kompetenciákhoz viszonyítva. A hitelesítési eljárás foglalkoztatást növelő funkciója nem csak gazdasági, de társadalmi célokat is szolgál. A foglalkoztatás növelése csökkenti a társadalmi kirekesztődés, a szegénység kockázatát.

Az egyén által birtokolt tanulási eredmény hitelesítésének másik fontos funkciója az egész életen át tartó tanulásban való részvétel ösztönzése. Ez többféle területen és céllal valósulhat meg: korai iskolaelhagyás, lemorzsolódás csökkentése; a (szak- és felnőtt)képzésbe történő belépés elősegítése, új célcsoportok képzésbe vonása; nem formális úton szerzett tanulási eredmények érvényesítése a szakképzésben; a nem formális úton szerzett tanulási eredmények érvényesítése a felnőttképzésben; differenciált tanulásszervezés; rész- vagy teljes szak-képesítés megszerzése; külföldi szakmai gyakorlat beszámítása; képzési szintek és formák közötti átjárhatóság biztosítása.

A bemeneti kompetenciák mérése, a képzésbe történő beszámítás, a differenciált tanulásszervezés, a külföldi gyakorlat beszámítása felnőttképzési intézmény szintű ügy. A modulzáró vizsga, valamint a rész- és teljes szakképesítés kiadására irányuló hitelesítési eljárásnak azonban el kell különülnie a képző intézménytől, és egy független vizsgaközpontban kell megvalósulnia. A képzések minőségi fejlesztését az biztosítja, ha a képzési és a vizsgáztatási folyamat elválik egymástól. A munkaügyi központok, a kamarák vagy a képző intézmények bázisán létrehozott független vizsgaközpont létrehozása szükséges, amely egyszerre szolgálja a formális képzést követő komplex szakmai vizsgát, illetve a tanulási eredmények hitelesítési eljárásának keretében történő foglalkoztatási vagy képzési célú mérést és értékelését.

A hitelesítési eljárásnak önmagában is a jobb minőséget kell szolgálnia és össze kell kapcsolódnia a formális képzési rendszerrel. A hitelesítési eljárás alapvető feltételei úgymint a tanulási eredmény alapú képzési és foglalkozási szttenderdek kidolgozása, az érdekelt felekkel történő szorosabb együttműködés, a mérési és értékelési módszerek fejlesztése, mérőeszközök kidolgozása, független vizsgaközpontok létrehozása, minőségbiztosítási mechanizmusok beépítése stb. minőségfejlesztő hatást kell, hogy gyakoroljanak a teljes szak- és felnőttképzési rendszerre.

Az intézményi szintű hatásokat is érdemes áttekinteni. A hitelesítési eljárás gyakorlattá tétele fejleszti a tanítási és mérés-értékelési módszereket, amelyeket a formális képzésben is használni és alkalmazni lehet. Ennek eredményeképpen optimális esetben fejlődik a tanárok, szakoktatók, felnőttoktatók pedagógiai/andragógiai módszertani kultúrája, hatékonyabb és innovatívabb módszereket fognak alkalmazni, bővül a mérés-metodikai tudásuk. A képzési követelmények tanulási eredmény alapon történő meghatározása következetesebb tanulási folyamatot biztosít, objektívabbá és érvényesebbé teszi a mérés-értékelést, validált mérőeszközöket és vizsgafolyamatot biztosít. Mindez innovációra ösztönöz, főleg akkor, ha a hitelesítési eljárás fejlesztésének eredményei beépülnek a tanárképzési, illetve a tanár-továbbképzési programokba.

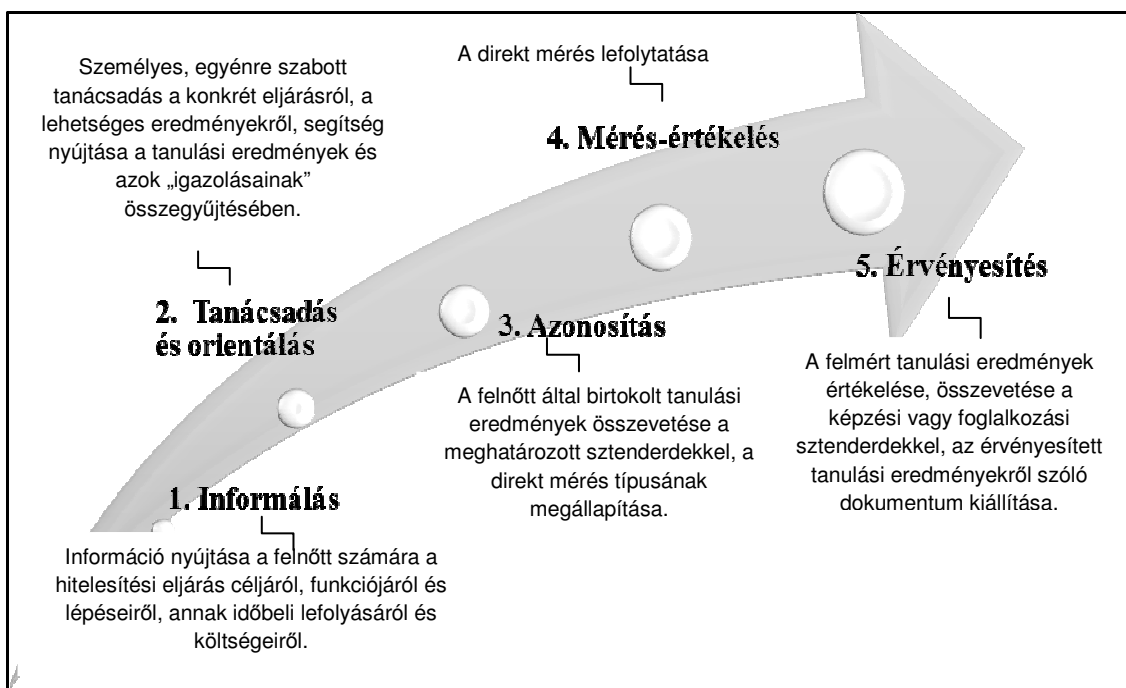
A tanulási eredmények hitelesítési eljárása

A hitelesítési eljárás nemzeti szintre történő emelését az indokolja, hogy a hitelesítés egy olyan oktatáspolitikai eszköz, amely túlnyúlik a felnőttképzést folytató intézmény és a felnőttképzésben résztvevők viszonyán. A tanulási eredmények érvényesítése nem történhet ad hoc módon, a hitelesítéshez szabályozott folyamatok és eljárások kellenek.

Egy olyan általános modellt⁴ dolgoztam ki, amely igazodik a jelenlegi magyar jogrendszerhez, illetve a munkaerő-piaci és oktatási rendszerhez, összhangban van a nemzetközi trendekkel és épít az európai és magyar tapasztalatokra és együttesen szolgálja a felnőtt, a képzési rendszer, a munkaerőpiac és a társadalom érdekeit. Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a felnőttképzés célcsoportjai és a felnőttképzésben érdekelték szükségletei és igényei rendkívül heterogének, ezért az eljárás specifikálódhat a hitelesítés célja és célcsoportja szerint.

⁴ A modell részletes leírása megtalálható az alábbi kötetben: Farkas Éva (2014). A rejtett tudás – A nem formális környezetben szerzett tanulási eredmények hitelesítése. SZTE JGYPK FI, Szeged.

A tanulási eredmények hitelesítési eljárásának lépései

A hitelesítési eljárás során a mérés-értékelés az egyén által birtokolt tanulási eredmények direkt mérését jelenti, amely ötféle céllal valósulhat meg:

1. **Bemeneti kompetenciamérés:** annak a felmérésére és igazolására szolgál, hogy a felnőtt adott szakmacsoport képzéseibe a szakképzés megkezdéséhez előírt bemeneti feltételként meghatározott iskolai végzettség, vagy szakmai előképzettség hiányában is képes a képzésbe való eredményes bekapcsolódásra és részvételre.
2. **Modulzáró vizsga követelményeinek való megfelelés mérése:** annak a felmérésére irányul, hogy a felnőtt a különböző tanulási-, élet- és munkakörnyezetben megszerzett tanulási eredményei alapján megfelel-e egy adott szakképesítés követelménymoduljában foglalt sztenderdeknek, azaz tud-e már valamit abból (és ha igen, akkor milyen mértékben), amit formális tanulási folyamatban adott modul esetében meg kellene tanulnia.
3. **Szakképesítés követelménymoduljainak való megfelelés mérése:** annak a felmérésére irányul, hogy a felnőtt a különböző tanulási-, élet- és munkakörnyezetben megszerzett tanulási eredményei alapján megfelel-e egy adott szakképesítés követelményében foglalt sztenderdeknek, azaz tudja-e azokat a tudáselemeket, képes-e azon feladatok elvégzésére adott önállósági és felelősségi szinten, amelyek elsajátítására a formális képzés keretein belül kerülne sor.
4. **Munkatapasztalat hivatalos státuszba helyezése:** a mérés arra irányul, hogy az egyén egy adott vagy különböző munkakörnyezetben megszerzett tanulási eredményei alapján megfelel-e egy adott munkakör betöltéséhez, feladatainak szakszerű ellátáshoz szükséges sztenderdeknek.
5. **Portfólió értékelés:** A hitelesítési eljárás célja az egyén által birtokolt szakmai és szociális kompetenciák láthatóvá tétele, hivatalos igazolása.

A hitelesítési eljárás utolsó állomása az érvényesítés, amely során a kompetens intézmény (Tanulási Eredmény Hitelesítő Központ, továbbiakban: TEHIK) értékelő szakemberei értékelik a felmért tanulási eredményeket és összevetik azokat a képzési vagy foglalkozási sztenderdekkel. Az összevetésnél figyelemmel kell lenni arra, hogy a gyakorlatban szerzett tudás másként konstruálódik, mint az iskolában szerzett tudás. A felnőtt birtokolhatja az adott tudást, de annak kifejezésére használhat más fogalmat, mint a referencia-követelményekben meghatározott tudáselemek. Erre figyelemmel kell lenni az értékelési útmutatónál, mert a hétköznapi/mindennapi tudás nem feltétlenül felel meg szemantikailag az akadémiai tudásnak, az iskolában tanult definícióknak. Ezért az értékelt tanulási eredmények összevetése a sztenderdekkel nem szemantikai alapon, hanem tartalmi alapon az adott tudás alkalmazási készségére kell, hogy fókuszáljon. Az érvényesítés a mérés-értékelés eredményének megfelelően ötféle lehet:

- ⇒ belépési célú hitelesítés: ebben az esetben a TEHIK bemeneti kompetenciaigazolást állít ki a felnőtt részére, amely képzésbe történő bekapcsolódást tesz lehetővé;
- ⇒ beszámítási célú hitelesítés: ebben az esetben a TEHIK modulzáró vizsgaigazolást állít ki a felnőtt számára, amely a szakképzésbe történő beszámítást teszi lehetővé;
- ⇒ elismerési célú hitelesítés: ebben az esetben a TEHIK a komplex szakmai vizsgára bocsáthatóságról állít ki igazolást, amely lehetővé teszi, hogy képzésen való részvétel nélkül szerezhessen a felnőtt rész-, alap- vagy ráépülő szakképesítést;
- ⇒ validációs célú hitelesítés: ebben az esetben a TEHIK a munkatapasztalat hitelesítéséről állít ki Szakmai Kompetencia Bizonyítványt, amely konkrét munkakör betöltését, munkafeladat elvégzését, vállalkozói igazolvány kiváltását teszi lehetővé;
- ⇒ kompetenciaazonosítás célú hitelesítés: ebben az esetben a TEHIK az egyén által összeállított portfóliót értékeli, és Kompetencia Igazolást állít ki a felnőtt részére, amelyet az egyén munkavállalás vagy képzési célú beszámítás céljára használhat.

Befejezés

A modell nemzeti szintű bevezetése lehetőséget teremt arra, hogy a felnőttek az iskolarendszeren kívül, az úgynevezett informális, nem-formális csatornákon szerzett tudásukat, tapasztalatukat elismertethessék a munkaerőpiacon. Egy ilyen rendszer kialakítása ösztönzi az egész életen át tartó tanulásban való részvételt, vonzóbbá teszi a képzést, második esélyt biztosít az egyénnek. Társadalmi hatásait tekintve gazdaságosabb a képzésre fordított állami források felhasználása, ugyanakkor biztosítja a megszerzett kompetenciák átláthatóságát, növeli a foglalkoztathatóságot, segíti a szakpolitikai célok elérését. Ugyanakkor a fejlesztés nem megy egyik napról a másikra. Átgondolt, tudatos, következetes fejlesztésre, megfontolt előrehaladásra és türelemre van szükség.

Irodalomjegyzék

- CEDEFOP (2008). *Terminology of European education and training policy. A selection of 100 key terms*. Luxembourg: Publications office of the European Union.
http://www.cedefop.europa.eu/en/Files/4064_EN.PDF [2014.11.29.]
- Európai Parlament és Tanács (2008). *Ajánlás az egész életen át tartó tanulás Európai Képesítési Keretrendszerének létrehozásáról*. http://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-efq/files/journal_hu.pdf [2014.11.02.]
- Európai Unió Tanácsa (2012). *A Tanács ajánlása a nem-formális és informális tanulás eredményeinek érvényesítéséről*. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2012.398.01.0001.01.HUN [2014.11.30.]
- European Union (2011). *Using Learning Outcomes*. European Qualifications Framework Series: Note 4.
http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/Using_learning_outcomes.pdf [2014.11.10.]
- Farkas Éva (2014). *A rejtett tudás. A nem formális környezetben szerzett tanulási eredmények hitelesítése*. Szeged: SZTE JGYPK FI.
- Kennedy Declan (2007). *Tanulási eredmények megfogalmazása és azok használata. Gyakorlati útmutató*. Quality Promotion Unit, University College Cork.
http://oktataskepzes.tka.hu/download.php?doc_name=docs/tanulasi%20eredmenyek%20elismerese/lo_handbook_declan_kennedy.pdf [2014.11.20.]